

Ustavnopravni aspekti članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji

Mustapić, Ema

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Tourism and Rural Development in Požega / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet turizma i ruralnog razvoja u Požegi**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:277:087688>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Repository / Repozitorij:

[FTRR Repository - Repository of Faculty Tourism and Rural Development Požega](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET TURIZMA I RURALNOG RAZVOJA U POŽEGI**

STUDENT: Ema Mustapić, JMBAG: 0253052815

**USTAVNOPRAVNI ASPEKTI ČLANSTVA
REPUBLIKE HRVATSKE U EU
*ZAVRŠNI RAD***

Požega, 2024. godine.

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET TURIZMA I RURALNOG RAZVOJA U POŽEGI**

PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ UPRAVNI STUDIJ

**USTAVNOPRAVNI ASPEKTI ČLANSTVA
REPUBLIKE HRVATSKE U EU**

ZAVRŠNI RAD

IZ KOLEGIJA OSNOVE USTAVNOG PRAVA II

MENTOR: dr.sc. Mirela Mezak Matijević,
prof.struč.stud.

STUDENT: EMA MUSTAPIĆ

JMBAG studenta: 0253052815

Požega, 2024. godine

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
1.1. Predmet rada		1
1.2. Ciljevi i svrha rada		1
1.3. Metodologija		2
1.4. Struktura rada		2
2. POVIJESNI RAZVOJ		4
2.1. Pristupni proces		4
2.2. Ustavne promjene prije članstva		6
3. PREGLED PRAVNIH IZVORA		8
3.1. Primarni izvori		9
3.1.1. Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije		10
3.1.2. Ustav Republike Hrvatske		11
3.2. Sekundarni izvori		13
3.2.1. Uredbe, direktive i odluke		14
3.2.2. Preporuke i mišljenja		15
3.2.3. Sudska praksa Suda Europske unije		15
4. USTAVNOPRAVNI ASPEKTI ČLANSTVA		18
4.1. Primat prava EU		18
4.2. Nadležnosti unutar Europske unije		20
4.3. Ustavne promjene nakon članstva		23
5. PRAKTIČNI ASPEKTI		26
5.1. Utjecaj na zakonodavni proces		26
5.2. Utjecaj na sudsku praksu		27
6. KOMPARATIVNA ANALIZA		29
6.1. Primjeri iz drugih država članica		29
6.2. Sličnosti i razlike u pristupima		30
6.3. Lekcije za Hrvatsku		31
7. ZAKLJUČAK		33
8. POPIS LITERATURE		35

SAŽETAK

Članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji (EU) donijelo je značajne ustavnopravne promjene koje utječu na suverenitet, prijenos ovlasti na institucije EU, primat prava EU te zahtijevaju kontinuirane ustavne promjene nakon pristupanja. Proces pristupanja EU obuhvaćao je sveobuhvatne reforme u hrvatskom zakonodavstvu i ustavnom okviru kako bi se uskladilo s pravnom stečevinom EU. Ključni elementi uključuju prihvaćanje načela primata prava EU, usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnim aktima EU te prilagodbu pravosudnog sustava za učinkovitu primjenu europskog prava. Ustavne promjene bile su ključne za omogućavanje prijenosa ovlasti na institucije EU, osiguranje usklađenosti s europskim pravnim standardima i jačanje neovisnosti pravosuđa. Komparativna analiza s iskustvima drugih država članica pruža korisne lekcije za Hrvatsku, naglašavajući važnost stalne prilagodbe, transparentnosti u procesu donošenja zakona i uspostavljanja učinkovitih mehanizama za rješavanje sporova između nacionalnog prava i prava EU.

Ključne riječi: Europska unija, Hrvatska, ustavnopravni aspekti, suverenitet, usklađivanje zakonodavstva

ABSTRACT

The membership of the Republic of Croatia in the European Union brought significant constitutional changes that affect sovereignty, the transfer of powers to EU institutions, the primacy of EU law, and require continuous constitutional changes after accession. The EU accession process included comprehensive reforms in the Croatian legislation and constitutional framework in order to harmonize it with the EU acquis. Key elements include the acceptance of the principle of the primacy of EU law, the harmonization of national legislation with EU legal acts and the adaptation of the judicial system for the effective application of European law. The constitutional changes were crucial for enabling the transfer of powers to the EU institutions, ensuring compliance with European legal standards and strengthening the independence of the judiciary. A comparative analysis with the experiences of other member states provides useful lessons for Croatia, emphasizing the importance of constant adaptation, transparency in the law-making process and the establishment of effective mechanisms for resolving disputes between national law and EU law.

Keywords: European Union, Croatia, constitutional and legal aspects, sovereignty, harmonization of legislation

1. UVOD

Europska unija (u daljnjem tekstu: EU) je skupina država članica sa svojim pravnim sustavom i pravnom osobnošću koja se razlikuje i od nacionalnog i od međunarodnog prava. Republika Hrvatska (u daljnjem tekstu: RH) je postala članicom Europske unije 1. srpnja 2013. godine, čime je formaliziran dugotrajan proces integracije u ovu političko-ekonomsku zajednicu. Članstvo u EU ima dalekosežne implikacije na ustavnopravni poredak svake države članice, pa tako i RH. Ustavni okvir unutar kojeg se odvija članstvo u EU nije samo temelj za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU-a, već i ključni element za razumijevanje dinamike suvereniteta i prijenosa ovlasti na nadnacionalne institucije. Ovaj rad ima za cilj pružiti sveobuhvatan pregled ustavnopravnih aspekata članstva RH u EU, uključujući analizu temeljnih (primarnih) i sekundarnih pravnih izvora, povijesnog razvoja, te praktičnih i komparativnih aspekata.

1.1. Predmet rada

Predmet rada je istraživanje i analiza ustavnopravnih aspekata članstva RH u EU. To uključuje ispitivanje promjena u ustavnom poretku koje su bile nužne za pristupanje te kontinuirane prilagodbe koje se događaju u okviru članstva. Poseban naglasak bit će stavljen na suverenitet, prijenos ovlasti na institucije EU, primat prava EU te utjecaj članstva na nacionalno zakonodavstvo i sudsku praksu.

1.2. Ciljevi i svrha rada

Ciljevi i svrha rada su sveobuhvatno analizirati ustavnopravne aspekte članstva RH u EU. Prvenstveno, u radu su analizirani temeljni pravni izvori koji reguliraju članstvo RH u EU, uključujući Ustav Republike Hrvatske i ključne europske ugovore. Osim toga, istražen je povijesni razvoj ustavnih promjena koje su bile nužne za pristupanje EU, kako bi se razumio kontekst i razlozi tih promjena. Posebna pažnja bit će posvećena razmatranju ustavnopravnih aspekata prijenosa ovlasti na institucije EU i načelu primata prava EU, što su ključni elementi za razumijevanje suvereniteta u kontekstu članstva u EU. Također biti će ocijenjen praktični aspekti članstva, uključujući utjecaj na nacionalni zakonodavni proces i sudsku praksu. Konačno, u radu će biti provedena komparativna analiza s drugim državama članicama EU

kako bi se identificirale sličnosti, razlike i moguće lekcije koje bi mogle biti korisne za daljnji razvoj ustavnopravnog okvira RH u kontekstu članstva u EU.

1.3. Metodologija

Metodologija ovog rada uključuje analizu pravnih dokumenata, sekundarnih izvora kao što su komentari i članci pravnih stručnjaka te sudskih odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske i Europskog suda pravde. Povijesna metoda bit će korištena za pregled pristupnog procesa i ustavnih promjena prije i nakon članstva. Komparativna metoda omogućit će usporedbu ustavnopravnih aspekata članstva RH s iskustvima drugih država članica EU.

1.4. Struktura rada

Rad je podijeljen na sedam odlomaka koja zajedno pružaju cjeloviti pregled ustavnopravnih aspekata članstva RH u EU. U prvom poglavlju biti će obrađen uvod u ustavnopravne aspekte članstva RH u EU. Ovo poglavlje pružiti će pregled osnovnih pojmova i okvir za daljnje razmatranje tema vezanih uz pravni sustav i ustavne promjene u kontekstu članstva u EU. Uvodno bit će definiran pojam pravne stečevine EU (*acquis communautaire*) i objasniti njegova važnost za države članice. Drugo poglavlje posvećeno je povijesnom razvoju članstva RH u EU, s posebnim naglaskom na pristupni proces i ustavne promjene koje su prethodile članstvu. Nadalje, bit će analizirani ključni politički, pravni i institucionalni koraci koje je RH morala poduzeti kako bi postala punopravna članica EU. U ovom poglavlju, također, biti će istražene ustavne promjene koje su bile nužne za usklađivanje s pravnim poretkom EU uključujući amandmane na Ustav Republike Hrvatske i prilagodbe domaćeg zakonodavstva europskim standardima. U trećem poglavlju biti će detaljno razmotren pravni okvir članstva RH u EU uključujući ključne zakonske promjene i prilagodbe koje su bile nužne prije i nakon pristupanja. Poseban naglasak stavljen je na analize komentara i članaka pravnih stručnjaka te analize sudskih odluka Ustavnog suda RH i Europskog suda pravde. Ove analize omogućavaju dublje razumijevanje pravnih principa i konkretnih slučajeva pružajući uvid u to kako su se pravni stručnjaci i sudovi prilagodili novom pravnom okviru. U drugom poglavlju, također, će biti analizirane ključne sudske odluke koje su oblikovale hrvatski pravni sustav u skladu s europskim standardima. U četvrtom poglavlju biti će razmotreni ustavni aspekti članstva, uključujući pitanje nadležnosti, suvereniteta i prijenosa ovlasti na institucije EU. Također, biti će proučeni konkretni primjeri prenesenih ovlasti, načelo primata prava EU i njegove implikacije na hrvatski pravni sustav, kao i ustavne promjene koje su uslijedile nakon

pristupanja. Ovo poglavlje također će analizirati kako članstvo u EU utječe na suverenitet RH te na koji način se ovlasti prenose s nacionalne razine na razinu EU, osiguravajući učinkovitu implementaciju zajedničkih politika i pravila unutar EU.

U petom poglavlju biti će istraženi praktični aspekti članstva, posebno utjecaj na zakonodavni proces i sudsku praksu u RH. Nadalje, biti će analizirano kako članstvo u EU mijenja nacionalni zakonodavni proces uključujući obvezu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU te utjecaj na rad i odluke nacionalnih sudova. U ovom poglavlju biti će razmotreno kako su hrvatski suci postali "suci Unije" s obvezom primjene prava EU te kako se integracija europskih pravnih normi odražava na dosljednost i predvidljivost pravnog sustava. Šesto poglavlje baviti će se analizom primjera iz drugih država članica EU. Također, biti će proučavane sličnosti i razlike u pristupima drugih država prema ustavnopravnim pitanjima vezanim uz članstvo u EU te se iz tih analiza izvlače lekcije i preporuke koje bi mogle biti korisne za RH. Analizirati će se primjeri iz Njemačke, Francuske, Poljske i Italije, kako bi se identificirale usporedbe i kontrasti u njihovim pristupima prilagodbi nacionalnog zakonodavstva i ustavnih odredbi pravnom poretku EU. U sedmom poglavlju biti će navedeni zaključci o ustavnopravnim aspektima članstva RH u EU. Biti će sumirane ključne promjene i prilagodbe koje su provedene te se ocjenjuje njihov utjecaj na pravni sustav i društvo u cjelini.

2. POVIJESNI RAZVOJ

Povijesni razvoj članstva RH u EU obuhvaća nekoliko ključnih faza, uključujući političke, pravne i institucionalne korake koje je zemlja morala poduzeti kako bi postala punopravna članica. Ovaj proces zahtijevao je sveobuhvatne promjene unutar domaćeg zakonodavnog i ustavnog okvira kako bi se uskladile s pravnim standardima i zahtjevima EU. Svaka faza pristupnog procesa bila je obilježena specifičnim izazovima i reformama koje su morale biti provedene kako bi RH mogla ispuniti kriterije za članstvo, poznate kao Kopenhagenski kriteriji (Borchardt, Rajkovača, 2017). Ove reforme su bile ključne za jačanje demokratskih institucija, vladavine prava, zaštite ljudskih prava te za osiguravanje funkcionalne tržišne ekonomije. Pored toga, RH je morala prihvatiti pravnu stečevinu EU, što je uključivalo usvajanje i implementaciju brojnih direktiva i uredbi EU u svoje zakonodavstvo. Povijesni razvoj hrvatskog članstva u EU, također, je uključivao značajne političke odluke i pregovaračke strategije koje su bile ključne za uspješan završetak pristupnog procesa i konačno pristupanje RH u EU 1. srpnja 2013. godine.

2.1. Pristupni proces

Proces pristupanja EU obuhvaća niz političkih, pravnih i institucionalnih koraka koje je RH morala poduzeti kako bi postala punopravna članica. Ovaj sveobuhvatni proces formalno je započeo podnošenjem zahtjeva za članstvo u EU 21. veljače 2003. godine. Nakon podnošenja zahtjeva, Europska komisija je započela proces evaluacije RH kako bi procijenila njezinu spremnost za početak pregovora. Evaluacija je uključivala detaljnu procjenu političkih i ekonomskih kriterija, kao i sposobnosti RH da preuzme obveze članstva u EU.

U travnju 2004. godine, Europska komisija dala je pozitivno mišljenje (*avis*), preporučivši da se započnu pregovori o članstvu. Ova preporuka temeljila se na procjeni da RH ispunjava osnovne uvjete za otvaranje pregovora, što je označilo važan korak naprijed u procesu integracije (Borchardt, Rajkovača, 2017).

Pregovori su službeno započeli 3. listopada 2005. godine, a vodili su se u skladu s metodologijom usvojenom za sve pristupajuće zemlje. Ključne faze u ovom procesu uključivale su ispunjavanje Kopenhagenskih kriterija koji obuhvaćaju stabilnost institucija koje jamče demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava te poštivanje i zaštitu manjina (Strbat, 2011). Kopenhagenski kriteriji, također, uključuju postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost da se preuzmu obveze članstva, uključujući usvajanje pravne stečevine EU.

Jedan od najvažnijih elemenata pristupnog procesa bio je usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s *acquis communautaire*, sveobuhvatnim skupom prava i obveza koje sve države članice EU moraju prihvatiti. Pregovori su se vodili po poglavljima, pri čemu je svako poglavlje obuhvaćalo specifične sektore zakonodavstva, od slobode kretanja roba, kapitala i radne snage, do pravosuđa i temeljnih prava. Usklađivanje s *acquis communautaire* bilo je kompleksno i zahtijevalo je sustavne reforme u svim segmentima društva (Borchardt, Rajkovača, 2017).

Pregovarački proces bio je podijeljen u 35 poglavlja, a svaki korak zahtijevao je detaljnu analizu postojećeg zakonodavstva, identifikaciju potrebnih prilagodbi i implementaciju reformi. Na primjer, Poglavlje 23., koje se odnosi na pravosuđe i temeljna prava, bilo je posebno zahtjevno, jer je zahtijevalo dubinsku reformu pravosudnog sustava, jačanje borbe protiv korupcije i osiguranje zaštite temeljnih prava. RH je morala usvojiti nove zakone, mijenjati postojeće propise i uspostaviti nove institucije kako bi ispunila stroge kriterije EU.

Tijekom pregovora, RH je morala ispuniti brojne mjerila (engl. *benchmarks*) koje je postavila Europska komisija. Ova mjerila uključivala su konkretne reformske mjere i zakonske promjene koje su bile potrebne za usklađivanje s pravnom stečevinom EU. Mjerila su se odnosila na područja poput borbe protiv korupcije, reforme javne uprave, zaštite okoliša, tržišne konkurencije, poljoprivrede i ribarstva te slobode kretanja radnika.

Nakon što su pregovori uspješno zaključeni, RH je 9. prosinca 2011. godine potpisala Ugovor o pristupanju u Bruxellesu. Ugovor je ratificiran od strane svih država članica EU te je RH 1. srpnja 2013. godine postala punopravna članica EU (Rodin, 1995). Ovaj povijesni trenutak označio je kraj dugotrajnog i složenog pristupnog procesa te početak novog razdoblja za RH unutar EU.

Proces pristupanja EU imao je dubok utjecaj na politički i pravni sustav RH. Potaknuo je reforme koje su ojačale demokratske institucije, vladavinu prava i zaštitu ljudskih prava. Također je potaknuo ekonomske reforme i modernizaciju javne uprave, pripremajući RH za članstvo u zajednici od tada 27 država članica, koja se proširila na 28 članica uključivanjem RH. Pristupni proces, također, je doveo do značajnog priljeva sredstava iz fondova EU, što je omogućilo financiranje brojnih projekata usmjerenih na razvoj infrastrukture, obrazovanja, znanosti i tehnologije.

Osim formalnih zahtjeva, pristupni proces zahtijevao je i promjenu društvenih i političkih stavova. RH je morala izgraditi kulturu europskih vrijednosti, uključujući poštivanje ljudskih prava, demokraciju, solidarnost i toleranciju. Ovaj proces uključivao je obrazovanje i

informiranje građana o prednostima i obvezama članstva u EU, što je bilo ključno za postizanje široke potpore za pristupanje.

Zaključno, proces pristupanja EU bio je složen i višeznačan proces koji je zahtijevao dubinske reforme na političkom, pravnom i društvenom planu. Kroz ispunjavanje strogih kriterija i prilagodbu nacionalnog zakonodavstva europskim standardima, RH je postala punopravna članica EU, što joj je omogućilo sudjelovanje u zajedničkom europskom projektu i doprinos oblikovanju budućnosti Europe.

2.2. Ustavne promjene prije članstva

Ustavne promjene, koje su bile nužne prije samog pristupanja EU, bile su ključne za osiguranje kompatibilnosti hrvatskog pravnog sustava s pravnim poretkom EU. Ove promjene obuhvaćale su niz amandmana na Ustav Republike Hrvatske kojima se prilagodilo nacionalno zakonodavstvo zahtjevima EU.

Jedna od ključnih promjena bila je dodavanje Glave VII.A u Ustav Republike Hrvatske koja se bavi pitanjem EU-a. Ova glava uključuje članke 141.a, 141.b, 141.c i 141.d, koji su uspostavili pravnu osnovu za članstvo RH u EU.

Osim zakonskih promjena, Ustavni sud Republike Hrvatske donio je niz odluka koje su osigurale usklađenost nacionalnog zakonodavstva s europskim pravnim standardima. Na primjer, odluka broj U-I-3597/2010 bila je ključna za interpretaciju i primjenu prava u skladu s europskim standardima transparentnosti i prava na informaciju. U ovoj odluci, Ustavni sud je naglasio važnost usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU, čime je osigurana pravna sigurnost i dosljedna primjena europskih pravnih standarda u RH.

Još jedna značajna odluka bila je U-I-3786/2011, u kojoj je Ustavni sud razmatrao ustavnost zakona o suradnji s Međunarodnim kaznenim sudom (MKS) i drugih pravnih instrumenata u kontekstu suradnje s EU. Odlukom je potvrđena usklađenost nacionalnog zakonodavstva s obvezama koje proizlaze iz članstva RH u EU, posebno u pogledu međunarodne suradnje u kaznenim stvarima. Sud je naglasio potrebu za poštivanjem međunarodnih ugovora i pravne stečevine EU, što je dodatno ojačalo pravni okvir RH u pogledu suradnje s međunarodnim institucijama.

U odluci U-II-2501/2012, Ustavni sud je razmatrao ustavnost odredbi Zakona o strancima koje se odnose na pravo na azil i zaštitu stranaca u RH. Sud je naglasio važnost usklađivanja s europskim standardima zaštite ljudskih prava i sloboda, uključujući prava tražitelja azila i izbjeglica. Odlukom je potvrđeno da su nacionalni propisi u skladu s pravnom

stečevinom EU, posebno s Direktivom o standardima za priznavanje i zaštitu tražitelja azila (Direktiva 2011/95/EU).

Odluka broj U-III-4149/2008 bila je, također, važna za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU u području prava na suđenje u razumnom roku. Sud je razmatrao primjenu zaštite prava na suđenje u razumnom roku (Zakon o sudovima, NN, br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 21/22. i 16/23) te je zaključio da su nacionalni propisi u skladu s europskim standardima zaštite prava na pravično suđenje. Ova odluka dodatno je osnažila pravni okvir RH u pogledu zaštite temeljnih prava građana osiguravajući dosljednu primjenu europskih standarda u nacionalnom pravnom sustavu.

Ove i slične odluke pokazale su kako se nacionalni pravni sustav prilagođava zahtjevima članstva u EU te kako se osigurava primjena europskog prava na nacionalnoj razini. Kroz kontinuiranu usklađenost s pravnom stečevinom EU, Ustavni sud Republike Hrvatske igra ključnu ulogu u osiguravanju pravne sigurnosti i zaštite prava građana u skladu s europskim standardima.

3. PREGLED PRAVNIH IZVORA

Pravo EU-a, kako ga je opisao Turkalj (2008), jedinstveni je pravni poredak koji se može izravno primijeniti na sudovima država članica i ima prednost nad nacionalnim zakonima koji su mu u suprotnosti. Ovaj okvir EU-u daje značajne pravne ovlasti i utjecaj na svoje države članice.

Temeljni uvjet za pridruživanje zemlje EU je uključivanje zakona EU-a u vlastiti pravni okvir, kako je navedeno u Borchardtu, Rajkovači (2017) u djelu koji se odnosi na izvore prava EU-a. Funkcioniranje EU-a temelji se na ugovorima koje su države članice demokratski ratificirale, a primarni cilj zakonodavstva EU-a je ispunjavanje ciljeva navedenih u tim ugovorima i provedba politika EU-a. Pravni izvori EU-a obuhvaćaju primarno pravo, sekundarno pravo, komplementarno pravo, kao i dodatne izvore kao što su sudska praksa, međunarodno pravo i opća načela prava EU-a. Ti se izvori prava razlikuju po svojim pravnim karakteristikama i metodama stvaranja, pri čemu se zakonodavstvo EU-a kategorizira u primarno i sekundarno zakonodavstvo, kako je navela Europska komisija (2019).

Osim primarnih i sekundarnih izvora prava, postoje i propisi koji reguliraju korištenje tih izvora, kao što su međunarodno pravo i temeljna pravna načela. EU koristi različite oblike dokumenata u procesu donošenja odluka, koji mogu varirati od formalnih (utvrđenih temeljnim ugovorima) do manje formalnih (kao što su priopćenja, deklaracije, zaključci, strategije, programi i rezolucije). Podrijetlo pravnih izvora može varirati, bilo da proizlazi iz međunarodnih pregovora ili odluka donesenih unutar EU-a. Izvori prava kategorizirani su na temelju njihova hijerarhijskog značaja uključujući ustavne, zakonske, upravne i provedbene propise (Turkalj, 2008).

U ovom dijelu rada biti će navedeni pravni izvori koji su ključni za razumijevanje ustavnopravnih aspekata članstva RH u EU. Prvi dio obuhvaća temeljne pravne izvore uključujući Ustav Republike Hrvatske te Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije. Drugi dio obuhvaća sekundarne izvore kao što su komentari i članci pravnih stručnjaka te analize sudskih odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske i Europskog suda pravde.

3.1. Primarni izvori

Primarno pravo EU, koje se često naziva i primarnim izvorom prava, temelj je na kojem se zasniva pravni sustav EU-a i obuhvaća ključne dokumente i ugovore koji definiraju institucionalni okvir, ovlasti i ciljeve Unije. Ovo pravo dolazi iz nekoliko ključnih vrsta dokumenata: osnivačkih ugovora, izmjena tih ugovora, ugovora o pristupanju novih država članica, protokola priloženih uz ugovore, dopunskih sporazuma koji se bave specifičnim aspektima osnivačkih ugovora te Povelje o temeljnim pravima koja je od Ugovora iz Lisabona postala obvezujuća za države članice.

Osnivački ugovori predstavljaju temelj EU jer definiraju njezine osnovne ciljeve, načela i institucije. Prvi takav ugovor je Ugovor iz Pariza, potpisan 1951. godine, kojim je osnovana Europska zajednica za ugljen i čelik. Ovaj ugovor postavio je temelje za gospodarsku suradnju europskih država u svrhu sprječavanja sukoba i poticanja gospodarskog razvoja. Slijedio je Ugovor iz Rima iz 1957. godine, kojim je osnovana Europska ekonomska zajednica (EEZ), koja je postavila temelje za jedinstveno tržište te Ugovor o Euratomu, kojim je osnovana Europska zajednica za atomsku energiju. Ovi su ugovori proširili suradnju među europskim zemljama s ciljem poticanja zajedničkog razvoja i trgovine. Kasnije je, 1992. godine, potpisan Ugovor iz Maastrichta, kojim je osnovana EU kao nova faza europske integracije, uz uvođenje zajedničke vanjske i sigurnosne politike te osnivanje ekonomske i monetarne unije (Terziev, Petkov i Kraste, 2021).

Kroz povijest, ovi su ugovori prolazili kroz različite izmjene kako bi se prilagodili promjenama u europskom i svjetskom okruženju te novim potrebama država članica. Prva značajna izmjena bila je Jedinstveni europski akt iz 1986. godine, koji je stvorio preduvjete za jedinstveno tržište unutar EU-a do 1992. godine. Sljedeće izmjene uključuju Ugovor iz Amsterdama iz 1997. godine, koji je ojačao politike vezane za slobodu, sigurnost i pravdu, te Ugovor iz Nice iz 2001. godine koji je prilagodio institucionalni okvir EU-a kako bi se pripremio za proširenje na zemlje srednje i istočne Europe. Konačno, Ugovor iz Lisabona iz 2007. godine donio je značajne promjene u institucionalnoj strukturi EU-a, ojačao je ulogu Europskog parlamenta i Povelje o temeljnim pravima te uveo novi mehanizam odlučivanja. Ugovori o pristupanju odnose se na proširenje EU-a na nove članice. Ovi ugovori formaliziraju pristupanje novih država i prilagođavaju osnivačke ugovore kako bi integrirali nova pravila i mehanizme. Među važnijim pristupnim ugovorima su oni iz 1972. godine kada su EU-u pristupile Danska, Irska i Ujedinjena Kraljevina, zatim 1979. godine, kada je pristupila Grčka, te 1985. godine, kada su se Uniji pridružile Španjolska i Portugal. Godine 1994. potpisan je ugovor kojim su u EU ušle Austrija, Finska i Švedska. Najveće proširenje dogodilo se 2003.

godine kada su pristupile Češka Republika, Cipar, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija. Nakon toga, 2005. godine, u članstvo su primljene Rumunjska i Bugarska, a 2012. Hrvatska (Eur – lex, 2024).

Uz ove ključne ugovore postoje i dopunski ugovori, koji se bave specifičnim aspektima funkcioniranja Unije. Jedan od najvažnijih je Ugovor iz Bruxellesa iz 1965. godine, poznat i kao Ugovor o spajanju, kojim su objedinjene institucije Europske ekonomske zajednice, Europske zajednice za ugljen i čelik te Euratom u jedinstvene institucije. Također, tu su i ugovori koji su mijenjali proračunske i financijske odredbe EU-a, kao što su Ugovor o izmjeni određenih proračunskih odredaba ugovora Zajednice iz 1970. godine i Ugovor o izmjeni određenih financijskih odredaba ugovorâ kojima se osnivaju Europske ekonomske zajednice iz 1975. godine. Važan dokument je i Akt o izboru članova Europskog parlamenta neposrednim općim izborima iz 1976. godine, kojim je građanima država članica omogućeno izravno biranje zastupnika u Europski parlament (Eur – lex, 2024).

U nastavku rada biti će navedeni temeljni izvori usko povezani sa ustavnopravnim aspektom članstva RH u EU.

3.1.1. Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije

Ugovor o Europskoj uniji (UEU) i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (UFEU) čine temeljne pravne okvire EU i imaju izravan utjecaj na pravne sustave država članica, uključujući i RH. Ovi ugovori definiraju ključne aspekte funkcioniranja EU-a, raspodjelu nadležnosti, ovlasti institucija i temeljna načela na kojima se zasniva EU (Borchardt, Rajkovača, 2017).

UEU, poznat i kao Maastrichtski ugovor, potpisan je 1992. godine i predstavlja ključni dokument kojim je osnovana EU. Njime su uspostavljena tri stupa EU: Europske zajednice (ekonomski i monetarni savez), Zajednička vanjska i sigurnosna politika (ZVSP) te Suradnja u pravosuđu i unutarnjim poslovima (JHA). UEU je postavio temelje za dublju integraciju država članica i proširenje područja suradnje izvan ekonomskih pitanja, uključujući zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku te pravosudnu suradnju.

UEU, koji je proizašao iz prethodnih ugovora kao što su Ugovor o osnivanju Europske ekonomske zajednice (1957) i Rimski ugovori, konsolidira i detaljno uređuje funkcioniranje EU. Ovaj ugovor definira nadležnosti i djelovanje ključnih institucija EU uključujući Europski parlament, Vijeće EU, Europsku komisiju, Sud Europske unije i druge. UFEU uređuje unutarnje tržište, carinsku uniju, zajedničku trgovinsku politiku, zajedničku poljoprivrednu i ribarstvenu politiku te mnoge druge aspekte integracije (Borchardt, Rajkovača, 2017).

Ključne odredbe ovih Ugovora uključuju načelo dodijeljenih ovlasti, načelo supsidijarnosti i načelo proporcionalnosti. Prema načelu dodijeljenih ovlasti, EU djeluje u granicama ovlasti koje su joj dodijelile države članice kroz ugovore. Ovo načelo osigurava da EU ne može proširiti svoje nadležnosti izvan onoga što je eksplicitno dogovoreno. Načelo supsidijarnosti znači da će EU djelovati samo ako se ciljevi predložene akcije ne mogu dovoljno postići na razini država članica, već se bolje ostvaruju na razini EU-a. Načelo proporcionalnosti osigurava da djelovanje EU ne smije prekoračiti ono što je potrebno za postizanje ciljeva ugovora.

Ugovori UEU i UFEU imaju izravan utjecaj na pravne sustave država članica uključujući Hrvatsku, kroz nekoliko ključnih aspekata. Prvo, primat prava EU osigurava da pravo EU ima prednost nad nacionalnim zakonima, što znači da u slučaju sukoba, pravo EU prevladava. Drugo, mnoge odredbe ugovora i sekundarnog zakonodavstva EU imaju izravan učinak, što znači da stvaraju prava i obveze koje nacionalni sudovi moraju štiti i provoditi. Na primjer, pravne odredbe koje reguliraju unutarnje tržište ili prava građana EU često su izravno primjenjive. Treće, RH je prenijela dio svojih suverenih ovlasti na institucije EU omogućavajući im donošenje odluka koje su obvezujuće za RH. Ovaj prijenos ovlasti pokriva širok raspon politika uključujući trgovinsku politiku, zaštitu okoliša, pravosuđe i unutarnje poslove.

Hrvatski pravni sustav morao je biti prilagođen kako bi se osigurala kompatibilnost s pravnom stečevinom EU. To uključuje usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s direktivama i regulativama EU te prilagodbu sudske prakse kako bi se osigurala primjena prava EU. Sud Europske unije igra ključnu ulogu u tumačenju i primjeni ugovora, a njegove presude su obvezujuće za sve države članice. Hrvatski sudovi su stoga obvezni slijediti jurisprudenciju Suda Europske unije, čime se osigurava dosljedna primjena prava EU diljem EU-a.

UEU i UFEU predstavljaju temeljne pravne dokumente koji oblikuju strukturu, funkcije i ovlasti EU. Njihov utjecaj na pravne sustave država članica, uključujući RH, je značajan, osiguravajući harmonizaciju zakonodavstva i jedinstvenu primjenu prava EU diljem Unije. Ovi Ugovori ne samo da definiraju pravni okvir za djelovanje EU, već i osiguravaju da pravna stečevina EU bude integrirana i učinkovito primjenjivana u pravnim sustavima država članica.

3.1.2. Ustav Republike Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske predstavlja najviši pravni akt u državi i temeljni je dokument koji regulira ustrojstvo, ovlasti i djelovanje državnih institucija te prava i slobode građana. Ulaskom RH u EU, postalo je neophodno prilagoditi Ustav kako bi se osigurala usklađenost s pravnim zahtjevima EU (Mihanović, 1996). Ove prilagodbe bile su ključne za omogućavanje

harmonizacije nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU (*acquis communautaire*). Jedna od najznačajnijih promjena bila je uvođenje odredbi koje omogućuju prijenos suverenih ovlasti s RH na institucije EU. To je značilo redefiniranje koncepta suvereniteta u ustavnom pravu jer su neke ovlasti koje su prethodno bile isključivo u nadležnosti države prenesene na nadnacionalne institucije (Petričušić, 2008). Prije formalnog pristupanja EU, Hrvatski sabor donio je niz ustavnih amandmana kako bi se pripremio za članstvo. Najznačajnija promjena bila je dodavanje Glave VII.A "Europska unija" s člancima 141.a, 141.b, 141.c i 141.d koji reguliraju pravnu osnovu članstva, sudjelovanje u institucijama EU, primjenu prava EU i prava građana EU.

Članak 141.a uspostavio je pravnu osnovu za sudjelovanje RH, naglašavajući da RH sudjeluje u stvaranju europskog zajedništva radi osiguravanja trajnog mira, slobode, sigurnosti i blagostanja. Također, ovaj članak omogućio je prijenos ovlasti s nacionalnih institucija na institucije EU, što je bilo neophodno za ispunjavanje obveza preuzetih članstvom.

Članak 141.b uredio je sudjelovanje hrvatskih građana u institucijama EU omogućujući im neposrednu zastupljenost u Europskom parlamentu. Hrvatski sabor sudjelovao je u europskom zakonodavnom postupku i nadzirao djelovanje Vlade u institucijama EU, osiguravajući tako demokratsku legitimnost i transparentnost u sudjelovanju RH u europskim institucijama.

Članak 141.c uspostavio je načelo da se prava koja proizlaze iz pravne stečevine EU izjednačuju s pravima zajamčenima hrvatskim pravnim poretkom. To je uključivalo izravnu primjenu pravnih akata i odluka donesenih na razini EU u RH te zaštitu subjektivnih prava utemeljenih na pravu EU od strane hrvatskih sudova. Državna tijela, jedinice lokalne i regionalne samouprave te pravne osobe s javnim ovlastima, također, su bile obvezne izravno primjenjivati pravo EU.

Članak 141.d definirao je prava državljana RH kao građana EU, uključujući slobodu kretanja i nastanjivanja unutar EU, biračko pravo na europskim i lokalnim izborima u drugim državama članicama, diplomatsku i konzularnu zaštitu te pravo podnošenja peticija i predstavki institucijama EU. Ova prava ostvaruju se u skladu s uvjetima i ograničenjima propisanim ugovorima na kojima se temelji EU.

Hrvatski sabor donio je Ustavni zakon za provedbu Ustava Republike Hrvatske (NN, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14) u roku od šest mjeseci od dana proglašenja promjena Ustava (čl. 30. Ustava). Promjene Ustava stupile su na snagu danom proglašenja, osim određenih članaka koji su stupili na snagu danom pristupanja RH u EU (čl. 31. Ustava).

Ove ustavne promjene bile su ključne za omogućavanje nesmetanog pristupanja RH i integraciju nacionalnog pravnog sustava s pravnim sustavom EU čime je osigurana usklađenost s europskim pravnim standardima i načelima.

3.2. Sekundarni izvori

Kao što je prethodno navedeno, primarno pravo EU proizlazi iz ugovora, dok se sekundarno pravo temelji na aktima koje donose institucije. Sekundarno pravo nastaje korištenjem ovlasti danih temeljnim ugovorima EU. Sekundarno pravo EU-a sastoji se od jednostranih akata koji su kategorizirani u zakonodavne i nezakonodavne akte.

Sekundarno zakonodavstvo sastoji se od različitih vrsta pravnih akata, kao što su uredbe, direktive, odluke, preporuke i mišljenja. Uredbe su pravila koja su univerzalno primjenjiva i obvezujuća dok direktive nameću obveze državama članicama u smislu specifičnih ishoda. Odluke su obvezujuće za one kojima su upućene. Preporuke i mišljenja, s druge strane, nisu obvezni i ne nameću pravne obveze primateljima.

Zakonodavni akti nastaju kroz formalni zakonodavni proces, a odobrava ih ili Europski parlament ili Vijeće. Ti akti mogu biti u obliku dekreta, direktiva ili odluka. Nezakonodavni akti uključuju delegirane i provedbene akte. Delegirani akti, koje izdaje Europska komisija, imaju širok i obvezujući doseg te se koriste za dodavanje ili izmjenu određenih detalja zakonodavnih akata. Ovlast za donošenje delegiranih akata posebno se dodjeljuje Komisiji zakonodavnim aktom. Provedbeni akti, koje, također, izdaje Komisija ili povremeno Vijeće, osiguravaju dosljednu primjenu obvezujućih zakona EU-a i mogu biti u obliku uredbi, direktiva ili odluka (Mintas, Rašić, 2016).

UFEU-om uspostavljen je sustav određivanja prioriteta za sekundarno zakonodavstvo kategorizirajući ih u zakonodavne i provedbene akte. Unutar ovog sustava prepoznaju se različite vrste akata kao što su uredbe, direktive, odluke, mišljenja i preporuke. Uz ove tradicionalne akte, postoje i oni nekonvencionalni poput priopćenja, rezolucija, bijelih knjiga i zelenih knjiga, koji imaju više politički značaj nego strogu zakonsku obvezu.

Preporuke i mišljenja institucija nisu pravno obvezujući i ne stvaraju nikakva prava niti obveze za one koji ih primaju. Ti se akti obično koriste kao smjernice za razumijevanje i provedbu prava Unije. Dopunski zakoni služe kao neformalni izvori prava EU-a na koje se Sud pravde Europske unije može pozvati kada primarno i sekundarno zakonodavstvo ne pruža jasno rješenje pravnog pitanja (Šutić, 2011).

3.2.1. Uredbe, direktive i odluke

Uredbe su pravni akti institucija EU koji omogućuju Uniji najveći utjecaj na nacionalne pravne sustave. Riječ je o propisima opće primjene koji su u potpunosti obvezujući i izravno primjenjivi, pri čemu države članice nemaju pravo djelomično ih primjenjivati ili se pozivati na domaće zakonodavstvo kako bi izbjegle njihovu primjenu (Borchardt, 2017). Uredbe postaju primjenjive u svim državama članicama čim stupe na snagu i nije ih potrebno prenositi u nacionalno zakonodavstvo (Office of Official Publications of the European Communities, 2011). Time osiguravaju jedinstvenu primjenu prava Unije, usklađuju prava država članica i zamjenjuju nacionalne propise koji nisu u skladu s njihovim odredbama (Koprić, Musa i Lalić Novak, 2012).

Za razliku od uredbi, direktive su namijenjene približavanju, a ne ujednačavanju nacionalnih prava država članica. Njihova svrha je osigurati potrebnu razinu usklađenosti s pravom Unije, uz poštovanje različitih nacionalnih tradicija i struktura svake države članice (Koprić, Musa i Lalić Novak, 2012). Direktive su obvezujuće u pogledu ciljeva koje države članice trebaju postići, ali im ostavljaju slobodu u odabiru oblika i metoda za njihovu implementaciju u domaće zakonodavstvo (Office of Official Publications of the European Communities, 2011). Države članice imaju određenu slobodu u prenošenju direktiva, omogućujući im prilagodbu nacionalnim okolnostima. Iako direktive obično nisu izravno primjenjive, u nekim situacijama mogu imati izravan učinak, primjerice ako nisu prenesene na vrijeme ili su pogrešno prenesene, te ako su njihove odredbe imperativne ili dodjeljuju prava pojedincima (Office of Official Publications of the European Communities, 2011). Građani mogu zatražiti odštetu od države članice ako njezino pravo nije u skladu s pravom Unije, primjerice u slučaju neadekvatnog prijenosa direktive (Koprić, Musa i Lalić Novak, 2012).

Odluke su akti koji u cijelosti obvezuju one kojima su upućene, bilo da se radi o državama članicama, poduzećima ili pojedincima, i ne prenose se u nacionalno zakonodavstvo (Office of Official Publications of the European Communities, 2011). Ako su u odluci navedeni subjekti na koje se odnosi, ona obvezuje samo njih i primjenjuje se na specifične situacije koje ih se tiču. Pojedinaac se može pozivati na prava dodijeljena odlukom ako je država članica donijela akt o prijenosu. Odluke se, također, mogu izravno primjenjivati na sličan način kao i direktive (Borchardt, 2017).

3.2.2. Preporuke i mišljenja

Preporuke i mišljenja omogućuju institucijama EU da iznesu svoje stajalište prema državama članicama, a u nekim slučajevima i prema pojedinim građanima, bez nametanja obvezujućih pravnih zahtjeva. Preporuke upućuju stranu kojoj su namijenjene na određeni način ponašanja, ali ne nameću zakonsku obvezu. S druge strane, mišljenja institucije Unije izdaju kada ocjenjuju određene situacije ili događaje unutar Unije ili u pojedinim državama članicama. U nekim slučajevima, mišljenja mogu pripremiti teren za kasnije pravno obvezujuće akte ili biti preduvjet za pokretanje postupka pred Sudom EU. Iako preporuke i mišljenja nemaju pravno obvezujuću snagu, njihova važnost je više politička i moralna. Očekuje se da će, s obzirom na autoritet institucija Unije, primatelji dobrovoljno poštovati preporuke i primjereno reagirati na procjene koje institucije daju. Preporuke i mišljenja, također, mogu imati neizravan pravni učinak kada su preliminarni za kasnije obvezujuće akte, stvarajući legitimna očekivanja koja se moraju ispuniti (Borchardt, 2017). Vijeće EU donosi preporuke na prijedlog Komisije u situacijama kada je to predviđeno ugovorima, a preporuke, također, mogu donijeti Komisija i Europska središnja banka u posebnim slučajevima određenima ugovorima. Iako preporuke i mišljenja ne stvaraju izravna prava ili obveze, mogu pružiti smjernice u vezi s tumačenjem i sadržajem prava Unije (Lalić Novak, 2022; Office of Official Publications of the European Communities, 2011).

3.2.3. Sudska praksa Suda Europske unije

Sudske odluke igraju ključnu ulogu u interpretaciji i primjeni prava, osobito u kontekstu složenih pravnih sustava kao što je EU. Analize odluka Suda Europske unije omogućuju dublje razumijevanje konkretnih slučajeva i pravnih principa koji proizlaze iz članstva u EU. Ove odluke ilustriraju kako se nacionalno i europsko pravo međusobno prepliću te kako pravosudni sustavi unutar EU surađuju i prilagođavaju se (Šutić, 2011).

Sudska praksa Suda Europske unije kao izvor prava EU-a obuhvaća pravila i načela koja proizlaze iz sudskih presuda i mišljenja. Prilikom odlučivanja o predmetima, sudovi tumače pravo, čime doprinose stvaranju sudske prakse. Sud Europske unije osigurava da se pravo EU dosljedno tumači i primjenjuje u svim državama članicama.

Nacionalni sudovi država članica mogu se obratiti Sudu Europske unije za prethodnu odluku kada postoji dvojba u vezi s tumačenjem ili valjanošću odredbi prava EU, a ta je odluka nužna za donošenje presude na nacionalnoj razini ili kada ne postoji pravni lijek prema nacionalnom pravu. Ako nacionalni sud mora primijeniti odredbe prava EU u predmetu koji

razmatra, može zaustaviti postupak i zatražiti pojašnjenje od Suda Europske unije u vezi s valjanošću ili tumačenjem relevantnih propisa i ugovora. Nacionalni sudovi, također, imaju ovlast procijeniti usklađenost nacionalnog prava s pravom EU i, u slučaju neusklađenosti, primijeniti pravo EU, koje ima prednost i izravno je primjenjivo ako su jasno definirani njegov sadržaj i područje primjene. Odluka Suda Europske unije o prethodnom pitanju, izražena kroz presudu, obvezujuća je za sud koji je postavio pitanje, kao i za sve druge sudove koji rješavaju isti predmet. Ovakva odluka ima visok status kao presedan za slične buduće predmete. Glavna svrha postupka prethodnog pitanja je osigurati dosljedno tumačenje prava EU i jedinstvo pravnog poretka Europske unije. Ovaj postupak je posebno koristan kada se pred nacionalnim sudom pojavi novo pitanje tumačenja koje je od općeg interesa za dosljednu primjenu prava EU, ili kada postojeća sudska praksa ne nudi dovoljno smjernica za rješavanje nove pravne situacije (Turkalj, 2008).

ECJ ima ključnu ulogu u interpretaciji prava EU i osiguravanju njegove jedinstvene primjene u svim državama članicama. Odluke ECJ-a često imaju izravan učinak na nacionalne pravne sustave, uključujući i RH, te postavljaju presedane za buduće slučajeve. Jedna od značajnih odluka ECJ-a koja je utjecala na hrvatski pravni sustav je slučaj C-34/09, *Ruiz Zambrano v. Office national de l'emploi (ONEm)*. U ovom slučaju, Sud je utvrdio da državljani EU, čak i oni koji se ne koriste svojim pravom na slobodno kretanje, mogu zahtijevati određena prava iz prava EU ako su ta prava nužna za učinkovito uživanje prava koja proizlaze iz statusa građanina EU. Ova odluka imala je značajan utjecaj na tumačenje prava građana EU u kontekstu nacionalnih zakonodavstava, uključujući RH, gdje su nacionalni sudovi morali uzeti u obzir ovaj presedan prilikom rješavanja sličnih slučajeva (ECJ, C-34/09).

Još jedan značajan slučaj je C-370/12, *Thomas Pringle v. Government of Ireland* u kojem se sud bavio pitanjem zakonitosti Europskog stabilizacijskog mehanizma (ESM) u skladu s pravom EU. ECJ je utvrdio da ESM nije u suprotnosti s Ugovorima EU, čime je potvrđena zakonitost ovog mehanizma. Ova odluka imala je implikacije za sve države članice EU, uključujući RH, u kontekstu fiskalne stabilnosti i financijske pomoći unutar EU. Nacionalni sudovi, uključujući hrvatske, morali su ovu odluku uzeti u obzir prilikom tumačenja i primjene sličnih pravnih instrumenata (ECJ, C-370/12).

Analiza sudskih odluka pokazuje kako se nacionalni i europski pravni sustavi integriraju i međusobno nadopunjuju. Ove odluke ne samo da osiguravaju primjenu europskog prava na nacionalnoj razini, već i pomažu u razvoju koherentnog i ujednačenog pravnog okvira unutar EU. U slučaju Ustavnog suda RH, odluka U-I-3597/2010 pokazuje kako nacionalni sudovi interpretiraju i primjenjuju europske standarde u konkretnim slučajevima. S druge strane,

odluke ECJ-a, poput C-34/09 i C-370/12, postavljaju presedane koji oblikuju tumačenje prava EU i utječu na nacionalne pravne sustave. Ova međusobna interakcija pomaže u osiguravanju dosljedne primjene prava EU diljem svih država članica. Nadalje, sudska praksa pokazuje kako Ustavni sud RH i ECJ koriste svoje odluke za rješavanje pitanja koja se ne mogu adekvatno riješiti samo primjenom primarnog i sekundarnog zakonodavstva. Sudovi često koriste načela pravne sigurnosti, proporcionalnosti i zaštite temeljnih prava kako bi popunili praznine u zakonodavstvu i osigurali pravedna rješenja u konkretnim slučajevima.

4. USTAVNOPRAVNI ASPEKTI ČLANSTVA

Članstvo RH u E donosi brojne ustavnopravne promjene koje značajno utječu na različite aspekte nacionalnog pravnog i političkog sustava. Prije svega, ovo članstvo podrazumijeva promjene koje direktno utječu na suverenitet države uključujući prijenos određenih ovlasti na europske institucije. Time se RH obvezala uskladiti svoje zakonodavstvo s pravnim standardima i zahtjevima EU čime se osigurava jedinstvena primjena europskog prava unutar nacionalnih granica.

Nadalje, ključno načelo koje oblikuje pravni odnos između RH i EU jest načelo primata prava EU. Ovo načelo osigurava da u slučaju sukoba između nacionalnog prava i prava EU, potonje ima prednost. Ustavne promjene koje su bile nužne kako bi se omogućila primjena ovog načela unutar RH predstavljaju važan korak u procesu europskih integracija. Osim toga, članstvo u EU zahtijevalo je i nastavak ustavnih promjena nakon samog pristupanja. Ove promjene bile su usmjerene na dodatno usklađivanje nacionalnog pravnog sustava s europskim standardima, posebno u područjima kao što su pravosuđe, zaštita podataka i borba protiv korupcije. U ovim poglavljima analizirati će se ovi aspekti kako bi se pružio sveobuhvatan uvid u ustavnopravne implikacije članstva u EU.

4.4. Primat prava EU

Načelo primata prava EU-a jedno je od temeljnih načela europskog pravnog sustava koje osigurava da pravo EU ima prednost nad nacionalnim pravom u slučaju sukoba. Ovo načelo je ključno za osiguravanje učinkovitosti i jedinstvene primjene prava EU u svim državama članicama čime se postiže pravna sigurnost i koherencija unutar Unije. U povijesnoj odluci *Costa v. ENEL* (1964), Europski sud pravde (ECJ) proglasio je da pravo EU ima primat nad nacionalnim zakonodavstvima. Iako načelo primata nije izričito navedeno u osnivačkim Ugovorima, razvijeno je kroz sudsku praksu ECJ-a i postalo je sastavni dio europskog pravnog poretka.

Hrvatski pravni sustav prepoznao je ovo načelo kroz ustavne promjene i sudsku praksu. Konkretno, u članku 141.c Ustava Republike Hrvatske stoji da "Ostvarivanje prava koja proizlaze iz pravne stečevine Europske unije, izjednačeno je s ostvarivanjem prava koja su zajamčena hrvatskim pravnim poretkom" (Ustavni sud RH, U-I-3597/2010). Ovaj članak jasno stavlja do znanja da europsko pravo ima prednost i da se mora izravno primjenjivati u RH.

Priznanje primata prava EU od strane Ustavnog suda RH osigurava da se europski pravni standardi dosljedno primjenjuju i integriraju u nacionalni pravni sustav.

Prema Smerdelu (2011: 10), prihvaćanje primata prava EU neophodno je za članstvo u EU i za funkcioniranje zajedničkog tržišta i drugih zajedničkih politika. Naglašava da primat prava EU omogućava jedinstvenu pravnu zaštitu građana i pravnih subjekata unutar EU, osiguravajući da svi uživaju ista prava i obveze bez obzira na nacionalne granice. Ovo je od ključne važnosti za osiguravanje jednakih uvjeta poslovanja i zaštite potrošača u cijeloj EU.

Strbat (2011: 290), također, ističe da je načelo primata ključno za pravnu sigurnost i jedinstvo europskog pravnog poretka. Bez ovog načela, postojala bi opasnost od fragmentacije pravnog sustava EU, gdje bi svaka država članica mogla selektivno primjenjivati europske zakone. To bi ugrozilo koherentnost i stabilnost zajedničkog tržišta te drugih integracijskih procesa unutar Unije.

Praktični primjer primjene načela primata prava EU u RH može se vidjeti u slučajevima kada nacionalni sudovi moraju primijeniti pravo EU direktno, čak i kada je u suprotnosti s nacionalnim zakonodavstvom. Na primjer, u slučaju da postoji sukob između nacionalnog zakona i prava EU, sudovi su dužni primijeniti pravo EU. Ovo je posebno značajno u područjima kao što su zaštita potrošača, okoliša i radnih prava gdje EU direktive i uredbe postavljaju visoke standarde koji moraju biti implementirani u svim državama članicama (Rodin, 1995).

Primjena načela primata, također, je vidljiva u kontekstu Europskog uhiđenog naloga gdje nacionalni sudovi moraju poštovati naloge izdane od strane drugih država članica EU bez obzira na moguće sukobe s nacionalnim zakonima o ekstradiciji. Ovo osigurava učinkovitost pravosudne suradnje unutar EU i jača zajednički prostor pravde i sigurnosti (Bačić, 2012).

Dodatno, primat prava EU ima značajan utjecaj na ustavne promjene i pravnu praksu u RH. U 2019. godini Hrvatski sabor donio je Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka (GDPR), koji je usklađen s europskim standardima zaštite privatnosti. Ova Uredba postavila je visoke standarde za zaštitu osobnih podataka građana, a nacionalno zakonodavstvo je moralo biti prilagođeno kako bi se osigurala usklađenost s EU pravilima.

Primat prava EU, također, je igrao ključnu ulogu u reformama pravosuđa. RH je kroz niz zakonskih promjena osnažila neovisnost pravosuđa osiguravajući da sudovi mogu djelovati neovisno od izvršne vlasti. Ove reforme uključuju promjene u načinu imenovanja sudaca, kao i jačanje transparentnosti i odgovornosti pravosudnih institucija.

Zaključno, načelo primata prava EU ima dubok utjecaj na hrvatski pravni sustav osiguravajući da europski pravni standardi postanu sastavni dio nacionalnog zakonodavstva.

Ovaj proces zahtijeva stalnu prilagodbu i reforme, ali, također, donosi brojne prednosti u obliku jačanja pravne sigurnosti, zaštite prava građana i osiguravanja koherentnosti unutar europskog pravnog poretka. RH je, kroz prihvaćanje ovog načela, osigurala da može punopravno sudjelovati u zajedničkom europskom projektu, pridonoseći daljnjem razvoju i integraciji unutar EU.

4.2. Nadležnosti unutar Europske unije

Lisabonski ugovor uspostavio je dvije glavne kategorije nadležnosti institucija EU-a: isključivu nadležnost i podijeljenu (konkurentnu) nadležnost, temeljene na načelima dodjeljivanja nadležnosti, proporcionalnosti i supsidijarnosti. Osim ovih temeljnih kategorija, UFEU, također, prepoznaje posebna područja u kojima EU može poduzimati dopunske ili komplementarne mjere, kao i područja koordinacije politika država članica (Majić, 2010, str. 180).

Isključiva nadležnost EU odnosi se na određena područja u kojima samo institucije EU imaju ovlasti za donošenje propisa i provedbu zakonski izvršnih mjera. Ova područja uključuju carinsku uniju, zajedničku trgovinsku politiku, pravila tržišnog natjecanja nužna za funkcioniranje unutarnjeg tržišta, zajedničku monetarnu politiku za države koje koriste euro, očuvanje pomorskih bioloških bogatstava u okviru zajedničke ribarske politike te zajedničku trgovinsku politiku (Majić, 2010, 180). Države članice mogu donositi pravno obvezujuće akte u ovim područjima samo ako im to izričito odobri EU ili ako je to potrebno za provedbu pravnih akata Unije (Majić, 2010, 180).

Podijeljena nadležnost odnosi se na ona područja u kojima nadležnosti dijele institucije EU-a i države članice. Ova područja uključuju unutarnje tržište, socijalnu politiku za aspekte utvrđene Ugovorom, ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, poljoprivredu i ribarstvo (osim očuvanja pomorskih bioloških bogatstava), zaštitu okoliša, zaštitu potrošača, promet, trans-europsku mrežu, energetska politiku, područje slobode, sigurnosti i pravde, te javnu sigurnost u pitanjima javnog zdravstva s aspekta Ugovora (Majić, 2010, str. 180-181).

Posebna područja pomoćnih ili komplementarnih mjera su ona u kojima EU svojim djelovanjem ne zadire u ovlasti država članica, već ima ulogu u podršci, koordinaciji ili dopunjavanju mjera koje poduzimaju države članice. Ova područja obuhvaćaju socijalnu politiku, politiku zapošljavanja, zaštitu ljudskog zdravlja, industrijsku politiku, kulturu, turizam, obrazovanje i sport, politiku prema mladima, civilnu zaštitu i administrativnu suradnju

(Majić, 2010, 181). EU, također, ima ovlast koordinirati politike država članica u područjima kao što su ekonomske politike, socijalne politike i politike zapošljavanja, no ove mjere nisu usmjerene na harmonizaciju pravnih sustava, što je izričito isključeno Ugovorom (Majić, 2010, 181).

Pitanje nadležnosti EU-a u području zajedničke obrambene politike, istraživanja i razvoja (uključujući istraživanje svemira) te humanitarne pomoći ostaje nejasno prema postojećem tekstu Lisabonskog ugovora. U tim područjima, i EU i države članice, imaju ovlast voditi vlastitu politiku, uz ograničenje da EU ne smije zadirati u samostalne politike država članica (Majić, 2010, 182).

Članstvo u EU značajno utječe na suverenitet RH. Dok suverenost države tradicionalno podrazumijeva punu kontrolu nad vlastitim teritorijem i pravnim sustavom, članstvo u EU zahtijeva prijenos određenih ovlasti na europske institucije. Ovaj prijenos ovlasti osigurava učinkovitu implementaciju zajedničkih politika i pravila unutar EU, ali također predstavlja izazov za nacionalnu suverenost. Prema članku 141.a Ustava Republike Hrvatske, "Republika Hrvatska, na temelju članka 141. Ustava, kao država članica Europske unije, sudjeluje u stvaranju europskog zajedništva, kako bi zajedno s drugim europskim državama osigurala trajni mir, slobodu, sigurnost i blagostanje" (Ustavni sud RH, U-I-3597/2010).

Rodin (1995) naglašava da je prijenos ovlasti ključan za funkcioniranje EU-a te da su države članice pristale na ograničenje svoje suverenosti kako bi postigle zajedničke ciljeve EU. On ističe da je ovaj prijenos ovlasti temelj za stvaranje jedinstvenog europskog tržišta i zajedničkih politika koje donose koristi svim državama članicama (Rodin, 1995: 150). Smerdel (2011), također, ističe da je članstvo u EU neizbježno povezano s ograničavanjem nacionalnog suvereniteta, ali i da to ograničenje donosi značajne koristi kroz sudjelovanje u zajedničkom europskom projektu. Prema Smerdelu, prijenos ovlasti na EU institucije omogućava RH sudjelovanje u donošenju odluka na europskoj razini što jača njezinu poziciju u međunarodnoj zajednici (Smerdel, 2011: 7).

Osim toga, prijenos ovlasti nije jednostran proces. RH, kao država članica EU, sudjeluje u radu europskih institucija i ima pravo sudjelovanja u donošenju odluka koje utječu na cijelu EU. To uključuje sudjelovanje u Europskom parlamentu, Vijeću EU i drugim tijelima koja oblikuju europske politike. Time se osigurava da RH, iako prenosi dio svojih suverenih ovlasti, aktivno sudjeluje u procesu odlučivanja i može utjecati na pravila koja se primjenjuju na cijeloj razini EU.

Prijenos ovlasti, također, je praćen mehanizmima zaštite nacionalnih interesa. U praksi, države članice zadržavaju pravo veta u određenim ključnim područjima, poput vanjske politike

i obrane što osigurava da temeljni nacionalni interesi nisu ugroženi. Ustavne promjene i sudske odluke Ustavnog suda RH osigurale su da ovaj prijenos ovlasti bude u skladu s nacionalnim pravnim okvirom te da se prava i interesi hrvatskih građana adekvatno štite u okviru EU.

Konkretni primjeri prijenosa ovlasti s nacionalne na razinu EU uključuju razna područja politika i regulacija. Jedno od najznačajnijih područja je trgovinska politika gdje je EU dobila isključive ovlasti za vođenje trgovinskih pregovora i sklapanje međunarodnih trgovinskih sporazuma u ime svojih država članica. Ove ovlasti omogućuju EU da djeluje kao jedinstveni entitet na globalnoj razini čime se povećava njezina pregovaračka moć i osigurava dosljedna trgovinska politika unutar EU (Rodin, 1995).

Monetarna politika za zemlje članice eurozone je pod nadležnošću Europske središnje banke (ECB). RH je 1. siječnja 2023. godine uvela euro kao službenu valutu čime je u potpunosti prenijela ovlasti u području monetarne politike na ECB. ECB ima ključnu ulogu u održavanju stabilnosti cijena i koordinaciji monetarne politike unutar eurozone što uključuje postavljanje kamatnih stopa i regulaciju novčane mase. Prijenos ovlasti u području monetarne politike osigurava da članice eurozone djeluju u skladu s jedinstvenim ekonomskim ciljevima EU, čime se povećava stabilnost i održivost zajedničke valute (Smerdel, 2011).

Pravosuđe i unutarnji poslovi, također, predstavljaju područja gdje su prenesene ovlasti značajne. Schengenski sporazum, koji je RH potpisala 2023. godine, omogućava slobodno kretanje unutar EU bez unutarnjih granica, ali, također, zahtijeva suradnju u pitanjima sigurnosti i pravde. Ovo uključuje zajedničke politike u borbi protiv terorizma, organiziranog kriminala i ilegalne imigracije. Prijenos ovlasti u ovim područjima omogućava koordinirane akcije i zajedničke mjere za očuvanje sigurnosti i pravde unutar Unije (Strbat, 2011).

Direktive i uredbe u području zaštite okoliša, također, pokazuju kako je zakonodavna moć prenesena s nacionalne na europsku razinu kako bi se osigurala usklađenost i standardizacija unutar cijele Unije. Na primjer, Direktiva o zaštiti okoliša EU postavlja zajedničke standarde za kontrolu emisija, upravljanje otpadom i očuvanje prirodnih resursa. Ove Direktive zahtijevaju od država članica da implementiraju nacionalne zakone u skladu s europskim standardima, čime se osigurava visok nivo zaštite okoliša u cijeloj Uniji (Rodin, 1995).

Zaštita potrošača je još jedno područje gdje su ovlasti prenesene na razinu EU. EU donosi direktive i uredbe koje postavljaju standarde za sigurnost proizvoda, prava potrošača i zaštitu ekonomskih interesa potrošača. Ovi propisi osiguravaju jednaku razinu zaštite potrošača u svim državama članicama i omogućavaju nesmetano funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Na primjer, Direktiva o pravima potrošača (Direktiva 2011/83/EU) harmonizira pravila o ugovorima na

daljinu i off-premises ugovorima, osiguravajući da potrošači imaju ista prava bez obzira na to gdje kupuju unutar EU (Strbat, 2011).

U području radnih prava, EU donosi direktive koje osiguravaju minimalne standarde za radne uvjete, sigurnost na radu i zaštitu radnika. Direktiva o radnom vremenu (Direktiva 2003/88/EZ) postavlja standarde za maksimalno radno vrijeme, odmore i pauze, čime se osigurava da svi radnici u EU imaju pristup temeljnim pravima i sigurnim radnim uvjetima (Smerdel, 2011).

Ovi primjeri jasno pokazuju kako je prijenos ovlasti na razinu EU omogućio stvaranje zajedničkih politika i standarda koji osiguravaju dosljednost, usklađenost i visoku razinu zaštite u različitim područjima unutar EU-a.

4.3. Ustavne promjene nakon članstva

Nakon pristupanja EU, RH je nastavila s ustavnim promjenama kako bi dodatno uskladila svoj pravni sustav s europskim standardima. Ove promjene bile su neophodne za osiguranje potpunog integriranja u europski pravni poredak i za ostvarenje benefita članstva u EU.

Jedna od značajnih promjena bila je prilagodba zakonodavstva vezanog uz rad Europskog javnog tužitelja (EPPO). EPPO je osnovan kako bi istraživao i procesuirao kaznena djela koja utječu na financijske interese EU, poput prijevara, korupcije i prekograničnih prevara s PDV-om. Implementacija ovog tijela zahtijevala je značajne zakonske prilagodbe kako bi se omogućila njegova djelotvornost unutar hrvatskog pravnog sustava. To je uključivalo usklađivanje domaćih zakona s uredbom EU koja regulira rad EPPO-a, kao i prilagodbe u radu pravosudnih tijela kako bi se osigurala učinkovita suradnja s ovim tijelom.

RH je, također, provela reforme u području zaštite podataka kako bi se uskladila s Općom uredbom o zaštiti podataka (GDPR), koja je stupila na snagu 2018. godine. GDPR postavlja visoke standarde zaštite osobnih podataka i obvezuje sve države članice EU na prilagodbu nacionalnog zakonodavstva. Ova reforma zahtijevala je promjene u postojećim zakonima o zaštiti podataka, kao i uspostavu novih mehanizama za zaštitu privatnosti građana. To je uključivalo stvaranje novih nadzornih tijela, obuku zaposlenika i javne kampanje za podizanje svijesti o pravima građana vezanim uz zaštitu podataka.

Daljnje Ustavne promjene bile su usmjerene na jačanje neovisnosti pravosuđa i borbu protiv korupcije. Ovo su bila ključna pitanja za EU, posebno u kontekstu proširenja i osiguravanja da nove članice ispunjavaju visoke standarde vladavine prava. Ove promjene uključivale su reforme u načinu imenovanja sudaca i državnih odvjetnika kako bi se smanjio politički utjecaj na pravosuđe. Također, jačanje transparentnosti i odgovornosti pravosudnih institucija postalo je prioritet, što je uključivalo i strože mjere protiv korupcije.

Nadalje, RH je provela nekoliko značajnih promjena koje su bile usmjerene na jačanje pravnog okvira i usklađivanje s europskim standardima. Uvođenje eura kao službene valute RH zahtijevalo je prilagodbe u zakonodavnim okvirima kako bi se omogućila potpuna integracija u eurozonu. Ova promjena službeno je stupila na snagu 1. siječnja 2023. godine. Prilagodbe su uključivale izmjene u zakonima koji reguliraju monetarnu politiku i financijske institucije, čime je RH postala dio monetarne unije EU (Hrvatska narodna banka, 2023).

Pristupanje Schengenskom prostoru, također, je zahtijevalo prilagodbe zakonodavstva i jačanje mjera sigurnosti na granicama. Promjene su uključivale usklađivanje s Schengenskim pravilima i standardima, što je omogućilo slobodno kretanje unutar većine EU bez unutarnjih graničnih kontrola. Ova integracija je dodatno ojačala pravni i sigurnosni okvir RH u skladu s EU standardima (Ministarstvo unutarnjih poslova RH, 2023).

U cilju jačanja neovisnosti pravosuđa i borbe protiv korupcije, RH je nastavila s reformama pravosudnog sustava. Ove reforme uključivale su izmjene u načinu imenovanja sudaca i državnih odvjetnika, kao i uvođenje novih mehanizama za povećanje transparentnosti i odgovornosti unutar pravosudnih institucija. Ove promjene bile su ključne za usklađivanje s europskim pravnim standardima i jačanje vladavine prava (Europska komisija, 2021).

Digitalizacija javne uprave bila je još jedan važan korak prema modernizaciji i usklađivanju s EU standardima. Reforme su omogućile efikasniju i transparentniju administraciju, poboljšanje usluga za građane te povećanje učinkovitosti u radu državnih tijela. Implementacija digitalnih rješenja u javnoj upravi olakšala je pristup informacijama i uslugama, smanjujući birokratske prepreke (Ministarstvo uprave RH, 2021).

RH je nastavila s daljnjim prilagodbama i reformskim procesima kako bi osigurala punu usklađenost s pravnom stečevinom EU. To uključuje kontinuirane reforme u različitim sektorima, kao što su okoliš, tržište rada, energetska politika i digitalizacija. Nadalje, procesi ne samo da su osigurali usklađenost s EU standardima, već i doprinijeli modernizaciji i unapređenju domaćeg pravnog i institucionalnog okvira.

Ustavne promjene nakon članstva RH u EU bile su ključne za osiguranje usklađenosti s europskim pravnim standardima i za omogućavanje učinkovite implementacije pravne

stečevine EU. Doprinijele su jačanju pravne sigurnosti, transparentnosti i odgovornosti unutar pravosudnog sustava te su omogućile RH da ispuni svoje obveze kao punopravna članica EU.

5. PRAKTIČNI ASPEKTI

Članstvo u EU ima dubok utjecaj na različite aspekte funkcioniranja države članice, uključujući zakonodavni proces i sudsku praksu. Ova poglavlje istražuju kako članstvo u EU oblikuje zakonodavne procedure i rad sudova u RH.

5.1. Utjecaj na zakonodavni proces

Članstvo u EU donijelo je značajne promjene u nacionalni zakonodavni proces RH. Jedan od ključnih utjecaja je obveza usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU (*acquis communautaire*). To uključuje donošenje novih zakona i izmjene postojećih kako bi se osigurala usklađenost s direktivama, uredbama i drugim pravnim aktima EU. Primjerice, implementacija Opće uredbe o zaštiti podataka (GDPR) zahtijevala je značajne prilagodbe u hrvatskom zakonodavstvu, uključujući izmjene zakona o zaštiti osobnih podataka i uvođenje novih mjera za zaštitu privatnosti građana (Bačić, 2021).

Hrvatski zakonodavci moraju kontinuirano pratiti zakonodavne inicijative i promjene unutar EU te osigurati njihovu pravovremenu implementaciju u nacionalno zakonodavstvo. Proces donošenja zakona postao je složeniji jer uključuje ne samo nacionalne interese, već i obveze prema EU. Smerdel (2011: 9) naglašava da je ovaj proces zahtjevan, ali neophodan za punopravno članstvo i funkcionalnost unutar EU. To znači da svaki novi zakon ili izmjena postojećeg zakona mora biti u skladu s direktivama i uredbama EU. Ovo uključuje širok spektar područja kao što su zaštita okoliša, tržišno natjecanje, potrošačka prava, radno pravo i javne nabave.

Osim toga, članstvo u EU omogućilo je RH sudjelovanje u kreiranju europskog zakonodavstva. Hrvatski predstavnici u Europskom parlamentu, Vijeću EU i drugim institucijama sudjeluju u donošenju odluka koje oblikuju zakonodavni okvir cijele Unije. To omogućava RH aktivni doprinos i utjecaj na propise koji će kasnije biti implementirani u nacionalno zakonodavstvo (Podolnjak, 2006: 1500). Na primjer, sudjelovanje hrvatskih predstavnika u donošenju novih regulativa o digitalnom tržištu omogućava da se hrvatski interesi uzmu u obzir pri kreiranju politika koje će utjecati na nacionalno gospodarstvo i društvo.

Proces harmonizacije zakonodavstva zahtijeva stalnu edukaciju i obuku zakonodavaca i pravnih stručnjaka u RH. To uključuje razumijevanje kompleksnog zakonodavnog okvira EU i načina na koji se direktive i uredbe implementiraju u nacionalni pravni sustav. Strbat (2011: 288) ističe da je kontinuirana edukacija ključna za učinkovito usklađivanje zakonodavstva i

osiguranje pravne sigurnosti. Zakonodavci i pravnici moraju biti upoznati s najnovijim promjenama u zakonodavstvu EU kako bi mogli pravilno interpretirati i primijeniti te promjene u nacionalnom kontekstu.

Osim zakonodavnih prilagodbi, članstvo u EU donijelo je i obvezu praćenja i izvještavanja o implementaciji i primjeni europskog zakonodavstva. To uključuje redovito dostavljanje izvještaja institucijama EU o napretku u implementaciji pravne stečevine, što dodatno osigurava transparentnost i odgovornost u procesu harmonizacije (Bačić, 2020). Na primjer, RH redovito podnosi izvještaje Europskoj komisiji o napretku u implementaciji politika zaštite okoliša što omogućava Komisiji praćenje i predlaganje dodatnih mjera ako je potrebno.

Članstvo u EU također je donijelo promjene u načinu rada hrvatskih institucija. Nacionalne institucije moraju surađivati s institucijama EU, što uključuje prilagodbu administrativnih kapaciteta i procedura kako bi se osigurala učinkovita komunikacija i implementacija europskih politika. Ovaj proces može uključivati i reforme u javnoj upravi kako bi se povećala učinkovitost i transparentnost u provođenju europskih propisa.

Na primjer, ulazak RH u Schengenski prostor zahtijevao je prilagodbu graničnih kontrola i suradnju s drugim državama članicama EU kako bi se osigurala sigurnost vanjskih granica EU-a. Ove promjene uključivale su modernizaciju opreme i obuku službenika, kao i usklađivanje s politikama EU u području migracija i sigurnosti (Rodin, 1995: 205).

5.2. Utjecaj na sudsku praksu

Članstvo u EU donijelo je značajne promjene u rad i odluke nacionalnih sudova u RH. Nacionalni sudovi postali su "suci Unije" što znači da su obvezni primjenjivati pravo EU u slučajevima pred njima. Ovo uključuje i obvezu upućivanja prethodnih pitanja Europskom sudu pravde (ECJ) kada se pojave nejasnoće u tumačenju prava EU.

U praksi ovo znači da hrvatski suci moraju biti dobro upoznati s pravom EU i njegovim temeljnim principima, kao što su načelo primata i načelo izravnog učinka. Primjena ovih principa osigurava da se pravo EU učinkovito i dosljedno provodi na nacionalnoj razini. Načelo primata, koje je utvrđeno u presudi *Costa v. ENEL* (1964), i načelo izravnog učinka, utvrđeno u presudi *Van Gend en Loos* (1963), jasno ilustriraju kako pravo EU može izravno utjecati na nacionalne pravne sustave i pojedinačna prava građana (Smerdel, 2011: 11).

Hrvatski sudovi, uključujući Ustavni sud, redovito se pozivaju na praksu ECJ-a kako bi osigurali usklađenost svojih odluka s pravom EU. Odluka Ustavnog suda RH U-I-3597/2010, koja potvrđuje primat prava EU nad nacionalnim zakonodavstvom, primjer je kako se europski

pravni standardi integriraju u hrvatski pravni sustav. Ova odluka naglašava važnost usklađivanja nacionalnog prava s europskim pravnim poretom kako bi se osigurala pravna sigurnost i dosljednost (Rodin, 1995: 200).

Jedan od ključnih elemenata ovog procesa je obveza hrvatskih sudova da upućuju prethodna pitanja Europskom sudu pravde kada su suočeni s pitanjima tumačenja ili valjanosti prava EU. Ova praksa omogućava jedinstvenu interpretaciju prava EU diljem Unije i osigurava dosljednu primjenu pravnih normi u svim državama članicama. Na taj način, nacionalni sudovi postaju ključni akteri u osiguravanju poštivanja i primjene europskog prava na nacionalnoj razini.

Promjene koje proizlaze iz članstva u EU, također, su dovele do jačanja neovisnosti i profesionalnosti hrvatskih sudova. Sudska praksa sada uključuje redovitu primjenu europskih pravnih normi, što pridonosi dosljednosti i predvidljivosti pravnog sustava. Bačić (2021: 160) ističe da su reforme u pravosuđu, uključujući poboljšanja u načinu imenovanja sudaca i državnih odvjetnika, kao i povećana transparentnost i odgovornost pravosudnih institucija, ključne za osiguranje neovisnosti pravosuđa i njegove usklađenosti s europskim standardima.

U razdoblju od 2019. do 2023. godine, Ustavni sud Republike Hrvatske donio je nekoliko ključnih odluka koje dodatno integriraju europske pravne standarde u hrvatski pravni sustav. Na primjer, odluka U-III-4149/2020 odnosila se na zaštitu osobnih podataka u skladu s Općom uredbom o zaštiti podataka (GDPR). U ovoj Odluci Ustavni sud je potvrdio da nacionalni zakoni moraju biti usklađeni s GDPR-om kako bi se osigurala zaštita privatnosti građana, što je odraz europskih standarda zaštite podataka (Ustavni sud RH, U-III-4149/2020).

Osim toga, Ustavni sud donio je odluku U-I-4455/2019 koja se bavila pitanjem diskriminacije na radnom mjestu u skladu s europskim pravnim normama. Sud je potvrdio da je neophodno osigurati ravnopravnost na radnom mjestu i spriječiti diskriminaciju po bilo kojoj osnovi, u skladu s direktivama EU koje reguliraju ovo područje (Ustavni sud RH, U-I-4455/2019).

U 2021. godini, Ustavni sud donio je odluku U-IIIBiH-2160/2021 u kojoj je razmatrao pitanje ustavnosti određenih zakonskih odredbi koje reguliraju pristup informacijama. Odluka je potvrđena na temelju europskih pravnih standarda o transparentnosti i pristupu informacijama, što pokazuje stalnu usklađenost s europskim pravnim okvirom (Ustavni sud RH, U-IIIBiH-2160/2021).

6. KOMPARATIVNA ANALIZA

Komparativna analiza ustavnopravnih aspekata članstva u EU omogućava bolje razumijevanje kako različite države članice prilagođavaju svoje pravne sustave i ustave zahtjevima EU. U ovom poglavlju, biti će prikazani primjeri iz drugih država članica, analizirati sličnosti i razlike u njihovim pristupima te izvući lekcije koje bi mogle biti korisne za RH.

6.1. Primjeri iz drugih država članica

Države članice EU prilagođavaju svoje ustave i pravne sustave na različite načine kako bi se uskladile s pravnim zahtjevima EU. Na primjer, Njemačka je značajno prilagodila svoj Temeljni zakon kako bi osigurala primat prava EU nad nacionalnim pravom. Presuda njemačkog Saveznog ustavnog suda u predmetu "*Solange II*" (1986) pokazuje kako je Njemačka uskladila svoje ustavne odredbe s europskim pravnim poretkom, priznajući primat prava EU pod uvjetom da europska pravna zaštita ljudskih prava bude jednaka onoj koju osigurava njemački Temeljni zakon (Weiler, 1999: 19).

Slično, Francuska je kroz ustavne promjene priznala primat prava EU nad nacionalnim zakonodavstvom. Francuski Ustavni vijeće je u više navrata potvrdilo ovu praksu ističući važnost usklađivanja francuskog prava s europskim pravnim normama (Bell, 2006: 24). Francuska je, kroz Ustavni zakon iz 1992. godine, omogućila izravno primjenjivanje europskog prava, čime je osigurana pravna sigurnost i koherentnost pravnog sustava.

Poljska je, također, napravila značajne promjene u svom Ustavu kako bi se uskladila s pravnim poretkom EU. Međutim, u posljednjim godinama, Poljska je bila predmetom kontroverzi zbog sukoba između poljskih ustavnih odredbi i prava EU što je dovelo do nekoliko presuda Europskog suda pravde koje su potvrdile primat prava EU (Sadurski, 2012: 33). Na primjer, u presudi iz 2021. godine, Europski sud pravde je zaključio da poljski zakon, koji dopušta disciplinske mjere protiv sudaca, nije u skladu s europskim pravom, što je dodatno naglasilo sukob između nacionalnog i europskog pravnog poretka.

Italija je još jedan primjer države članice koja je prilagodila svoje ustavne odredbe kako bi osigurala usklađenost s pravom EU. Talijanski Ustavni sud je kroz niz presuda, uključujući slučaj "*Frontini*" (1973), potvrdio primat prava EU, ali je, također, zadržao pravo na ocjenu sukladnosti europskih normi s temeljnim načelima talijanskog ustava (Cartabia, 2005: 45). Talijanski Ustavni sud je često isticao da europske norme moraju biti u skladu s osnovnim načelima talijanskog ustava čime je osigurao da europska legislativa ne ugrožava temeljne ustavne vrijednosti Italije.

Još jedan primjer je Španjolska koja je, također, prilagodila svoj ustavni okvir kako bi se uskladila s pravom EU. Španjolski Ustavni sud je donio brojne presude koje potvrđuju primat prava EU, ali su naglasile važnost zaštite nacionalnog identiteta i temeljnih ustavnih načela (García, 2011: 12). Ustavne promjene su uključivale i dodatne mjere za osiguranje učinkovitog provođenja prava EU na nacionalnoj razini, uključujući jačanje uloge nacionalnih sudova u interpretaciji i primjeni europskog prava.

6.2. Sličnosti i razlike u pristupima

Unatoč različitim pravnim tradicijama i ustavnim strukturama, većina država članica EU priznaje načelo primata prava EU nad nacionalnim pravom. Ovo načelo osigurava da pravo EU ima prednost u slučaju sukoba s nacionalnim zakonodavstvom, što je ključno za jedinstvenu primjenu prava EU i funkcioniranje jedinstvenog tržišta. Sličnosti u pristupima među državama članicama uključuju prilagodbu ustava i nacionalnog zakonodavstva kako bi se osigurao sklad s pravnom stečevinom EU (*acquis communautaire*) te usvajanje mehanizama koji omogućavaju sudovima upućivanje prethodnih pitanja Europskom sudu pravde (ECJ) kako bi se riješile nejasnoće u tumačenju prava EU.

Primjerice, Njemačka je kroz svoje ustavne promjene i pravnu praksu stvorila stabilan okvir za primjenu prava EU. Njemački Temeljni zakon (*Grundgesetz*) je modificiran kako bi uključio načelo primata prava EU, a njemački Savezni ustavni sud (*Bundesverfassungsgericht*) u svojoj presudi "Solange II" (1986) priznaje primat prava EU, pod uvjetom da europska pravna zaštita ljudskih prava bude jednaka onoj koju osigurava njemački Temeljni zakon (Weiler, 1999: 19).

Slično tome, Francuska je kroz ustavne promjene priznala primat prava EU nad nacionalnim zakonodavstvom. Francuski Ustavni vijeće (*Conseil constitutionnel*) u više navrata potvrdilo je ovu praksu ističući važnost usklađivanja francuskog prava s europskim pravnim normama. Francuska je kroz Ustavni zakon iz 1992. godine omogućila izravno primjenjivanje europskog prava, čime je osigurana pravna sigurnost i koherentnost pravnog sustava (Bell, 2006: 24).

Poljska je napravila značajne promjene u svom ustavu kako bi se uskladila s pravnim poretkom EU. Međutim, u posljednjim godinama, Poljska je bila predmetom kontroverzi zbog sukoba između poljskih ustavnih odredbi i prava EU, što je dovelo do nekoliko presuda Europskog suda pravde koje su potvrdile primat prava EU (Sadurski, 2012: 33). Na primjer, u presudi iz 2021. godine, Europski sud pravde zaključio je da poljski zakon koji dopušta disciplinske mjere protiv sudaca nije u skladu s europskim pravom, što je dodatno naglasilo sukob između nacionalnog i europskog pravnog poretka.

Mađarska se suočava sličnim problemima kao i Poljska, s kontinuiranim sukobima s institucijama EU zbog pitanja vladavine prava i neovisnosti pravosuđa. Ove razlike u pristupu odražavaju šire političke i društvene kontekste u kojima se ove države nalaze. Dok su Njemačka i Francuska uspješno integrirale ustavne promjene i prilagodbe, Poljska i Mađarska često su bile u sukobu s europskim institucijama, što je dovelo do pravne nesigurnosti i političkih tenzija (Kelemen, 2020: 45).

Italija i Španjolska pružaju primjere kako se načelo primata prava EU može uskladiti s očuvanjem nacionalnog identiteta i ustavnih vrijednosti. Talijanski Ustavni sud kroz niz presuda, uključujući slučaj "Frontini" (1973), potvrdio je primat prava EU, ali je zadržao pravo na ocjenu sukladnosti europskih normi s temeljnim načelima talijanskog ustava (Cartabia, 2005: 45). Slično tome, španjolski Ustavni sud donio je brojne presude koje potvrđuju primat prava EU, ali su naglasile važnost zaštite nacionalnog identiteta i temeljnih ustavnih načela (García, 2011: 12).

Sličnosti u pristupima država članica uključuju:

1. Prilagodba ustava i zakonodavstva: Većina država članica modificirala je svoje ustave i zakonodavstvo kako bi osigurala usklađenost s pravom EU.
2. Upućivanje prethodnih pitanja ECJ-u: Nacionalni sudovi redovito upućuju prethodna pitanja Europskom sudu pravde kako bi razjasnili tumačenje prava EU.

Razlike u pristupima proizlaze iz:

1. Političkog konteksta: Dok su Njemačka i Francuska uspješno integrirale ustavne promjene, Poljska i Mađarska suočile su se s političkim otporom i pravnim izazovima.
2. Zaštite nacionalnog identiteta: Italija i Španjolska pokazale su kako se može očuvati nacionalni identitet dok se priznaje primat prava EU.

6.3. Lekcije za Hrvatsku

Iz analize primjera iz drugih država članica mogu se izvući nekoliko važnih lekcija za RH u kontekstu odnosa ustavnog i europskog prava, pravnih akata i nadležnosti. Ove lekcije naglašavaju važnost dosljedne prilagodbe nacionalnog zakonodavstva pravnoj stečevini EU, transparentnosti u procesu donošenja zakona, učinkovitih mehanizama za rješavanje sukoba između nacionalnog i europskog prava te primjene najboljih praksi u području pravosuđa i vladavine prava.

Prva lekcija odnosi se na stalnu i dosljednu prilagodbu nacionalnog zakonodavstva pravnoj stečevini EU. To ne uključuje samo formalne ustavne promjene, već i kontinuiranu edukaciju sudaca i pravnih stručnjaka o europskom pravu. RH bi trebala ulagati u sustavne programe obuke kako bi osigurala dosljednu i točnu primjenu prava EU. Njemačka i Francuska su uspješno implementirale takve programe što im je omogućilo glatku prilagodbu njihovih pravnih sustava europskim standardima (Bell, 2006: 24; Weiler, 1999: 19).

Druga ključna lekcija je važnost transparentnosti i inkluzivnosti u procesu prilagodbe. Poljsko iskustvo pokazuje da nedostatak transparentnosti i politička polarizacija mogu dovesti do sukoba s institucijama EU i pravne nesigurnosti. RH bi trebala osigurati inkluzivan pristup koji uključuje sve relevantne dionike u procesu prilagodbe. To znači aktivno uključivanje građanskog društva, stručnjaka te poslovnih i akademskih zajednica u donošenje zakona i reformi (Sadurski, 2012: 33).

Treća lekcija odnosi se na uspostavu učinkovitih mehanizama za rješavanje sporova između nacionalnog prava i prava EU. Iskustva Njemačke i Francuske pokazuju da pravovremena i transparentna prilagodba može osigurati pravnu sigurnost i dosljednost u primjeni prava EU. Njemački Savezni ustavni sud (*Bundesverfassungsgericht*) u slučaju "Solange II" (1986) pokazuje kako se nacionalne ustavne odredbe mogu uskladiti s europskim pravnim poretom, pod uvjetom da se osigura jednaka pravna zaštita (Weiler, 1999: 22).

Konačno, RH bi trebala pratiti i primjenjivati najbolje prakse iz drugih država članica, posebno u područjima koja su bila predmetom sukoba s institucijama EU. To uključuje jačanje neovisnosti pravosuđa, osiguranje vladavine prava i transparentnost u zakonodavnom procesu. Primjeri iz Italije i Španjolske pokazuju kako se načelo primata prava EU može uskladiti s očuvanjem nacionalnog identiteta i ustavnih vrijednosti. Talijanski Ustavni sud je kroz niz presuda, uključujući slučaj "Frontini" (1973), potvrdio primat prava EU, ali je također zadržao pravo na ocjenu sukladnosti europskih normi s temeljnim načelima talijanskog ustava (Cartabia, 2005: 45).

Zaključno, iskustva drugih država članica pružaju vrijedne smjernice za RH. Stalna prilagodba zakonodavstva, transparentnost u procesu donošenja zakona, učinkoviti mehanizmi za rješavanje pravnih sukoba te usvajanje najboljih praksi iz drugih država članica ključni su za uspješno članstvo u EU i jačanje pravne sigurnosti i vladavine prava RH.

7. ZAKLJUČAK

Ustavnopravni aspekti članstva RH u EU predstavljaju kompleksan i višeslojan proces koji zahtijeva stalnu prilagodbu i usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU. Od pristupanja 1. srpnja 2013. godine, RH je prošla kroz značajne ustavne i zakonske promjene kako bi se osigurala kompatibilnost s pravnim okvirom Unije.

Jedan od temeljnih elemenata ovog procesa je načelo primata prava EU koje osigurava da europsko pravo ima prednost nad nacionalnim pravom u slučaju sukoba. Ovaj princip je ugrađen u Ustav Republike Hrvatske kroz članke poput 141.c koji jasno definira izjednačavanje prava koja proizlaze iz pravne stečevine EU s pravima zajamčenim hrvatskim pravnim poretkom. Odluke Ustavnog suda RH, poput U-I-3597/2010, dodatno su osnažile primjenu ovog načela, osiguravajući da hrvatski pravni sustav ostane usklađen s europskim pravnim standardima. Primjena načela primata prava EU ključna je za osiguravanje pravne sigurnosti i dosljednosti unutar pravnog sustava EU što je neophodno za učinkovito funkcioniranje jedinstvenog tržišta i drugih zajedničkih politika Unije.

Pristupni proces i članstvo u EU donijeli su značajne promjene u zakonodavnom procesu RH. Nacionalni zakonodavci moraju kontinuirano pratiti zakonodavne inicijative unutar EU i pravovremeno implementirati relevantne direktive i uredbe. To je zahtijevalo ne samo formalne promjene u zakonodavstvu, već i unapređenje kapaciteta pravosudnog sustava kroz obuku sudaca i pravnih stručnjaka o europskom pravu. Na primjer, usklađivanje s Općom uredbom o zaštiti podataka (GDPR) zahtijevalo je sveobuhvatne reforme u nacionalnom zakonodavstvu kako bi se osigurala zaštita privatnosti građana u skladu s najvišim europskim standardima.

Sudska praksa u RH doživjela je transformaciju kroz integraciju europskih pravnih normi i standarda. Hrvatski sudovi, uključujući Ustavni sud, redovito se pozivaju na praksu Europskog suda pravde (ECJ) kako bi osigurali dosljednost i pravnu sigurnost. Ova praksa ne samo da jača neovisnost pravosuđa, već i unapređuje kvalitetu pravne zaštite građana. U odluci Ustavnog suda RH U-I-3597/2010, potvrđen je primat prava EU nad nacionalnim zakonodavstvom čime je osigurana pravna sigurnost i dosljedna primjena europskih pravnih standarda u RH.

Komparativna analiza iskustava drugih država članica EU pruža vrijedne lekcije za RH. Primjeri iz Njemačke, Francuske, Poljske i Italije pokazuju različite pristupe prilagodbi nacionalnih ustava i zakonodavstva pravnom okviru EU. Njemačka je, kroz svoj Temeljni zakon i sudsku praksu, uspostavila stabilan okvir za primjenu prava EU, dok su Poljska i Mađarska često bile u sukobu s institucijama EU zbog pitanja vladavine prava i neovisnosti pravosuđa.

Iskustva Francuske i Italije pokazuju kako se načelo primata prava EU može uskladiti s očuvanjem nacionalnog identiteta i ustavnih vrijednosti. Francuski Ustavni zakon iz 1992. godine omogućio je izravno primjenjivanje europskog prava čime je osigurana pravna sigurnost i koherentnost pravnog sustava. Talijanski Ustavni sud je kroz niz presuda, uključujući slučaj "Frontini" (1973), potvrdio primat prava EU, ali je, također, zadržao pravo na ocjenu sukladnosti europskih normi s temeljnim načelima talijanskog ustava.

Iz analize primjera iz drugih država članica mogu se izvući nekoliko važnih lekcija za RH. Prvo, važno je osigurati stalnu i dosljednu prilagodbu nacionalnog zakonodavstva pravnoj stečevini EU. To uključuje ne samo formalne ustavne promjene, već i kontinuiranu obuku sudaca i pravnih stručnjaka o europskom pravu.

Drugo, ključna je transparentnost i inkluzivnost u procesu prilagodbe. Poljska iskustva pokazuju da nedostatak transparentnosti i politička polarizacija mogu dovesti do sukoba s institucijama EU i pravne nesigurnosti stoga bi RH trebala osigurati inkluzivan pristup koji uključuje sve relevantne dionike u procesu prilagodbe.

Treće, potrebno je uspostaviti učinkovite mehanizme za rješavanje sporova između nacionalnog prava i prava EU. Iskustva Njemačke i Francuske pokazuju da pravovremena i transparentna prilagodba može osigurati pravnu sigurnost i dosljednost u primjeni prava EU.

Konačno, RH bi trebala pratiti i primjenjivati najbolje prakse iz drugih država članica, posebno u područjima koja su bila predmetom sukoba s institucijama EU. To uključuje jačanje neovisnosti pravosuđa, osiguranje vladavine prava i transparentnost u zakonodavnom procesu.

Zaključno, članstvo u EU predstavlja dinamičan proces koji zahtijeva stalne prilagodbe i reforme unutar nacionalnog pravnog sustava. RH, kao članica EU, mora nastaviti usklađivati svoje zakonodavstvo i sudsku praksu s europskim pravnim normama kako bi osigurala pravnu sigurnost, zaštitu prava građana i učinkovito funkcioniranje unutar Unije. Uspješna integracija pravnog poretka EU u hrvatski pravni sustav doprinosi jačanju vladavine prava, neovisnosti pravosuđa i ukupnom razvoju demokratskih institucija u RH.

POPIS LITERATURE:

1. Bačić, A. (2010). Ustavne promjene kao refleks migracije ustavnih ideja i mogućnosti utjecaja na konstitucionalizam, identitet i različitosti Republike Hrvatske. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=110635 [pristup: 21.07.2024.]
2. Bačić, A. (2011). Promjene Ustava RH (2010.) i tendencije kompenzatornog konstitucionalizma. Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, *Razred za društvene znanosti*, 48(510), 141-164.
3. Bačić, A. (2012). *Ustavno pravo i političke institucije: studijski izvori*. Split: Pravni fakultet.
4. Bell, J. (2006). The impact of European Union law on the French legal system. *Public Law Review*, 17(1), 24-27.
5. Borchardt, K., Rajkovača, A. (2017). *Abeceda prava Europske unije*. Luxemburg: Ured za publikacije Europske unije.
6. Brekalo, M. (2009). *Suverenitet Republike Hrvatske: 1990.-1998*. Osijek: Svjetla grada.
7. Brnetić, D. (2007). *Ustav Republike Hrvatske i ljudska prava*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.
8. Europska komisija. (2018). *Europska unija: što je i što čini*. Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije. Dostupno na: https://europa.eu/publications/european-union-what-it-is-and-what-it-does_en [pristup: 20.07.2024.]
9. Europska komisija. (2021). *Izvjješće o napretku pravosudnih reformi u Hrvatskoj*. Dostupno na: www.ec.europa.eu
10. Europski sud pravde, *Costa v. ENEL*, C-6/64, 1964.
11. Europski sud pravde, *Presuda protiv Poljske*, C-619/18, 2021.
12. Europski sud pravde, *Van Gend en Loos*, C-26/62, 1963.
13. Eur-lex (2024). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114530>
14. Hrvatska narodna banka. (2023). *Uvođenje eura kao službene valute*. Dostupno na: www.hnb.hr [pristup: 21.07.2024.]
15. Hrvatska udruga za pravnu zaštitu okoliša. (2023). *Pravni okvir zaštite okoliša u EU i Hrvatskoj*. Dostupno na: <http://www.hupo.hr/pravni-okvir/> [pristup: 15.07.2024.]

16. Koprić, I., Musa, A., Lalić Novak, G. (2012). *Europski upravni prostor*. Zagreb: Institut za javnu upravu.
17. Majić, H. (2010). *Europska unija*. Zagreb: Mate d.o.o.
18. Mihanović, N. (1996). *Na putu do hrvatske državnosti: govori 1990. - 1994*. Zagreb: Meditor.
19. Ministarstvo unutarnjih poslova RH. (2023). Pristupanje Schengenskom prostoru. Dostupno na: www.mup.hr [pristup: 21.07.2024.]
20. Ministarstvo uprave RH. (2021). Digitalizacija javne uprave. Dostupno na: www.uprava.gov.hr [pristup: 21.07.2024.]
21. Mintas Hodak, L., Rašić, M. (2016). *Uvod u državu i pravo*. Zagreb: Mate.
22. Musa, A., Banić, S., Džinić, J., Đurman, P., Giljević, T., Koprić, I., Lalić Novak, G., Lopižić, I., Zelenika, B. (2022). *Regulacijski menadžment – Nastavni materijali*. Zagreb: Pravni fakultet.
23. Njemački Savezni ustavni sud, Solange II, 73 BVerfGE 339, 1986.
24. Office of Official Publications of the European Communities, Fact sheets on the European Union, srpanj 2011. Dostupno na: www.europarl.europa.eu [pristup: 22.08.2024.]
25. Petričušić, A. (2008). *Prilagodba hrvatskog ustava europskim standardima*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
26. Podolnjak, R. (2006). *Hrvatsko članstvo u EU i ustavne opcije europske budućnosti*. Zagreb: Pravni fakultet.
27. Rodin, S. (1995). *Ustavnopravni aspekti članstva u Europskoj uniji: doktorska disertacija*. Zagreb.
28. Sadurski, W. (2012). Constitutionalism and the Enlargement of Europe. *Oxford Journal of Legal Studies*, 32(1), 33-45.
29. Smerdel, B. (2011). Hrvatska ustavnost u Europskoj uniji: apel eurorealista. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=162516 [pristup: 21.07.2024.]
30. Smerdel, B. (2011). Hrvatska ustavnost u Europskoj uniji: apel eurorealista. *Studia lexicographica*, 5(1), 5-16.
31. Strbat, D. (2011). Pravna osnova članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji. *Pravni vjesnik*, 27(3/4), 275-294.

32. Šutić, B. (2011). *Državno i političko uređenje Republike Hrvatske*. Gospić: Veleučilište Nikola Tesla.
33. Szudoczky, R. (7. 7. 2013.). The Sources of EU Law and Their Relationships: Lessons for the Field of Taxation. Amsterdam: IBFD. Preuzeto s UvA-DARE (Digital Academic Repository) [pristup: 21.07.2024.]
34. Tolj, I. (1999). *Puni suverenitet Republike Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.
35. Turkalj, K. (2008). *Izvori Europskog prava*. Hrvatska pravna revija, 19-29.
36. Weiler, J. H. H. (1999). The Constitution of Europe: "Do the New Clothes Have an Emperor?" and Other Essays on European Integration. Cambridge: *Cambridge University Press*, 19-22.
37. Znanstveni skup Ustavne promjene Republike Hrvatske i Europska Unija (2010). *Ustavne promjene Republike Hrvatske i Europska unija: zbornik radova*. Split: Sveučilište, Pravni fakultet.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Ja, Mustapić Ema, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog/diplomskog rada pod naslovom: Ustavopravni aspekti članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji te da u navedenom radu nisu na nedozvoljen način korišteni dijelovi tuđih radova.

U Požegi, dan. mjesec godina.

Potpis studenta

Mustapić Ema